

NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti. sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 8. septembra 1855.

List 72.

Gospodarske skušnje.

Košena moka je dobra živinska kerma.

Časnik „Ill. landw. Dorf.“ piše od košene moke sledeče: Kostí imajo v 100 delih 33 delov lima, zatega voljo tudi mesojedna žival tako rada je kostí, ktere se sicer zametujejo. Če zmlete kostí damo prešičem in kuretini jesti, se bojo dobro spitali, in tudi gnoj od njih bo posebno dober. Kuretina je košeno moko, če kostí niso bile kuhane, samo na sebi brez vse druge kerme, in se po nji zlo spita (odebeli.)

Bolezen po krompirji pri goveji živini.

V žganjarjah in olarijah, v katerih iz krompirja delajo sirup, žganje itd. in s tem, kar ostaja od krompirjeve bloje, govejo živino kermijo (futraro), si napravijo pri živini neke posebne garje in nogé ji otekó, od nog se pa širi bolezen gori po životu. Če bolezen dalje terpi, se jim začne nad parklji gnojiti, vgnjide začno razjedati pod kožo, in če se ob pravem času ne pomaga, za sušico živina pogine. Izperva je pomoč lahka; nič druzega ni treba storiti, kakor kermo (futer) premeniti, in namest krompirjeve obloje le dobrega sená in slame pokladati, zraven tega pa živino pridno v hladno čisto vodo voditi, da se koplje. Ravno tako se mora ravnati, če je bolezen že huji, le da se vgnjide morajo še posebno ozdravljati. Čudno je pa to, da se ta bolezen le takrat napravlja, kadar je krompir v hramih ali jamah močno kaliti začel in se tak krompir rabi v imenovanih fabrikah. Verjetno je, da se takrat, kadar krompir začenja kali poganjati, neka posebna škodljiva stvar v njem izcimi, ktera od živine povzita, napravlja tiste garje in otekljine po životu.

Okopovanje nogradov v jeseni.

V nogradih vöslavških poleg Dunaja okopujejo nograde spet v jeseni, kakor so jih nekda v teh krajih sploh okopovali, in prav hvalijo se. Zemlja postane bolj voljna, ker jo je srez podelal; deževnico in snežnico popolnoma popije, in če je tudi poletje zlo suho, ostane še zmiraj dosti vlažnosti pod zemljo. Stanovitni plevél se s tem bolje pokončá; seme vsega plevéla dozori v jeseni, in kadar se spomladi v postu vinograd okopuje, se popolnoma pokončá. Tudi to dobro ima jesensko okopovanje, da vsako drugo delo v prihodnjem letu se ložej opravi, in s tem se poravnajo tudi stroški, ki jih je prizadjalo jesensko okopovanje.

Skušnje z limonovo vodo zoper tertno bolezen v Bocnu na Tiroljskem.

V „Allgemeine Zeitung“ se piše o tem sledeče: „Skor povsod so po Tirolih poskušali letos od Dr. Vulkana najdeni pomoček limove vode zoper tertno bolozen. Kjer koli so rabili to vodo dosti zgodaj (berž ko se le kaj malega pokaže) in da je dosti redka bila (poldrugi lot lima na bokal vode), in ker so, če je treba bilo, tudi dvakrat z njo grojzde umivali, je dobro poma-

gala. Naj več je nad tem ležeče, da se zgodaj rabi, in tako ubrani, da se plesnjivec ne zasede preveč v jagode. Če se je škodljivi plesnjivec v lupino že preveč vrnil, se jagoda le nerada navzame lima, plesnjina se čedalje bolj zaraša, in če se tudi zatara, ostane koža gerbasta in se lahko razpokne. V Eppan-u, blizo Bocna, so nekteri kmetje mislili, da je greh z limom umivati grojzde, rekoč, „da zoper štrafingo božjo se človek ne sme upirati;“ enega kmetiča je gnala vest celó k fajmoštru, in ko so mu ta rekli, da tudi oni spirajo svoje tertne z limom, je prikričal domú: „Le limajmo, le limajmo; gospod fajmošter tudi limajo.“ Nekteri pa so se lotili tega pomočka še le, ko so se prepričali, da so tudi kapucinarji v svojem vertu grojzde spirali z limovo vodo. — Bog varuj tudi v prihodnje naše nograde te nadloge, ktero po Laškem sploh „tertno kolero“ imenujejo! To pa vendar tudi vémo, da naši kmetje imajo boljše zapopadke in da vejo, če nam Bog pošilja bolezen, nam v svoji milosti ponuja tudi pomočke zoper nje, kterih se smémo in smo celó dolžni se posluževati, če ne, bi tudi greh bil, da zdravniki ozdravljajo bolnike, ki zbolijo za to in uno bolezen.

Čbelarska novica.

V Kolonii (Köln) na Pruskem so čbelarji, ki imajo po 800 panjev. Bčelice njih pa ne išejo medú iz cvetic polja ali vertov, ampak v ondašnih sladkornicah (cukrofabrikah). Sladkor iz pése je tem živalicam tako všeč, da celó čbelarji iz kmetov dajejo čbele v mesto na pašo in za-nje plačujejo stanovanje. Pa kaj se je letos zgodilo? Lastniki teh fabrik so se pritožili pri sodnii, da se jim velika škoda godí, in ta je na to prepovedala, da nihče ne sme čbeljnaka imeti v mestu. Čbelarji so se pa zoper to prepoved pritožili pri ministerstvu, in radovedno se pričakuje, kaj bo ono sklenilo.

Gojzdnarska in jezikoslovna drobtinica.

Na prošnjo v 59. listu „Novic“ so nam prečastiti gosp. fajmošter Anton Ukmar iz Tomaja na znane dali slovenske imena hrastov, ki so na Krasu navadne, in rekli, da, kolikor je njim znano, med Gorico, Terstom, Reko in Ljubljano rastejo trojni hrasti: 1) Gnjelc (quercus robur L. Steineiche), ki daje manjši pa za pitanje prešičev naj bolji želod. 2) Gradén (querc. pedunculata, Stiel-oder Sommereiche); želod njegov je večji pa ne tako dober; les je gladkeji od gnjelca, pa manj terpežen; spomladi zeleni gradén 8 do 14 dni prej kakor gnjelc. 3) Cer (querc. cerris, Zerreiche); želod ni nič vreden; les pa je za kole pod zemljo posebno pripraven, ker sčasoma postane terden kot železo, tako, da se naj težje poslopja varno na-nje zidajo; nova cerkev sv. Antona v Terstu stoji na cerovih stebrih. Na gnjelcu se narejajo izrastki terdi in drobni, iz kterih se dobra tinta nareja; te imenujemo pri nas gavke (navadno

jim pravijo havke); večje izrastke pa imenujejo šiške in jih natanko ločijo od unih. — Vse te imena poterjuje popolnoma rajniki Cörer v svojem rokopisu „od drevne zarezje,“ le graden loči od belega hrasta ali nitnika (Weise oder Stieleiche) ter pravi: „Pri nas ne ločijo teh dveh hrastov, pa po napak, zakaj graden ima širje perje, želodov je po dvoje ali troje skup brez recljev, les je bolj rujav in krepak, ki se dá rad kalati in je za vse narejščine naj bolji; — nitnik pa je bolj na belo žoltega lesa, enmalo poprej ozeleni ali požene, pa tudi pred zgublja listje, nekaj ožje je od gradnovega; želod posamezno na kratkih repkih ali nitkih viseč rodi in berže od gradna raste. Je tedaj čvetero različnih hrastov“.

Natoroznanske stvari.

Ali stanujejo ljudje v luni in v zvezdah?

Slavni naravoslovec Šleiden prav mikavno dokazuje, da ni mogoče, da bi še kje drugod, kakor le na naši zemlji ljudje ali človeku podobne stvari stanovale.

Luna nima takega ozračja (take atmosfere), ktero bi bilo v stanu, tudi naj manjšo rastlino pri življenju ohraniti; kjer zraka ni, ne more nič živega biti. V luni ni nič vode in nobene druge takošne tekočine, ki bi se dala v sopuh spremeniti. V luni tudi ni kislogaza in tudi nobenega družega gaza, ki bi bil v stanu svetlobne žarke lomiti, sploh nobenega gaza, kakor so nam na zemlji znani — tedaj si nikakor ne moremo misliti, da bi bile v luni stvari, ki so človeku podobne.

In ravno tako malo si moremo misliti ljudi v zvezdi, Vesta imenovani, ker tam je zrak tak, da človek, ki bi iz kakega turna padel, bi na tla lahko in rahlo priferkljal kakor peró.

Zvezda, Jupiter imenovana, je v svoji osnovi tako čudna, da smémo reči, da voda v nji je tako trdna, da ondašnje zemlje ne nosi, kakor pri nas ravno narobe zemlja nosi vodo; sicer pa je težna moč v Jupitru tako silna, da to, ker pri nas ima težo le enega funta, vaga v ti zvezdi več kot dva funta.

Še bolj čudno je pa vse v Saturnu, in še bolj v Uranu in Neptunu, kjer ni ne svetlobe ne gor-kote; nasproti pa je v Merkurju in Veneri (Večernica in Danica) taka vročina in svetloba, da ju nobena živa stvar sterpeti ne more.

Po tem takem smo tedaj mi na naši zemlji edini ljudje, ki prebivamo v neskončnem prostoru — imenovanem svet? Na to vprašanje zamore zvezdoslovje z gotovim da! odgovoriti. Naša zemlja je edini kos sveta, v katerem prebivajo ljudje.

Kervavo-rudeča živalica — mati mnogih vraš.

Ne davnej so pri nekem ljubljanskem peku našli kruh, ki je znotraj imel kervavo-rudeče lise. To se je, se vé da, mnogim čudno zdélo, ki so ta kruh vidili, in kdor ni nikoli nič od tiste živalice slišal, ktero učeni natoroznanci monas prodigiosa imenujejo, je lahko sumil, da je to kaj strupenega. Zvedeni možje pa so prec vidili kako in kaj.

Ker se kaj tacega utegne tû in tam primeriti, menimo, da ne bo napačno, ako svojim bravcem povémo kaj več od te prečudne živalice, ktero bomo po našem rudečo moniko imenovali.

Ni ravno dolgo, kar je ta kervavo-rudeča silo majčkina, le z drobnogledom vidljiva živalica natoroznancem znana, in še dan današnji nista vzrok njeni in nje potovanje po svetu do dobrega odkrita. O tem pa ni dvombe več, da je živalica, in da se posebno tam nahaja, če se v vlažnih hramih ali kletih moka in kak drug živež spravlja in se potem v pečenem kruhu, v kuhanem krompirju, v telečji pečenki itd. po kervavo-rudečih lisah razodeva.

Leta 1847 se je ta živalica prikazala v ravno omenjenih jedilih po severno-zahodni Nemčii noter do Rajna, in mislili so takrat, ker še te prikazni ni ljudstvo poznalo, da je predpotnik kolere. Učeni možje pa, kateri se ne dajo slepariti od nenavadnih stvari, so pravo spoznali in se prepričali, da prečudna monika je star znanec. Že leta 332 pred Kristusovim rojstvom se je prikazala monika ta ob kugi v Rimu in 170 starih mamk so ob glavo djali zato, ker je vražno ljudstvo mislilo, da so one to začarale (zacoprane). Leta 1710 so se te monike prikazale v vlažnih zakristijah na oblatih, in 70 judov je bilo na germadi sožganih zato, ker so jih natolcovali, da so sv. hostije ostrupenili s kristijansko kervjo.

Še več bi zamogli od nedolžnih živalic monik svojim bravcem povedati, pa to je že zadosti, da bojo pravo spoznali, ako bi utegnile tû in tam kruh ali kaj družega okervoviti.

Starozgodovinski pomenki.

Sveto indiško figovo drevo in njega pomen na noriškimi rimskih kamnih.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Vsega tega ne najdemo ne na eni podobi noriških spominkov, na katerih se nam očituje indiški značaj; čeravno ni več izviren, je vendar po duhu indiškega izobražen, zakaj, kar ostroumni Ritter ¹⁾ pravi od spremena jezika in običajev („po preseljevanji se narejajo novi narodi iz poprejšnjih jednorodnih, ker po spremenu podnebja in vsega življenja se spreminjajo tudi jezik in šege njih“), to tudi velja od izdelkov duha, bodi si v slikarstvu ali v podobarstvu.

Kdor le enmalo pozna rimsko umetnost, se bo prepričal, da na vsih zgodovinskih spominkih, na katerih niso hotli pravih podob vpodobljati, so vse podobe po gerški vstvarjene. Primerjajmo sedaj podobe na rimskih spominkih in rad bi poznal umetnika, kateri v njih gerški značaj zapazi.

„Vsaki narod — pravi visokoučeni kardinal Wiseman — si v umetnosti stvari idealni značaj. Celó Egipčani so si mislili po svojem lepoto, ktera je Francozu Champollionu neskončno dopadla, čeravno izverstni umetniki pred temi podobami brez nadušenja stojijo“.

Vendar tudi oblike egiptiške umetnosti niso brez vsake vrednosti, ker v njih najdemo doveršenost tistih načel, ktere je vodil duh egiptiškega naroda. Ako človek stopi v monakovsko Glyptotheko, in tam pogleda egiptiške marmorske podobe, na prvi pogled v njih zapazi gerški značaj. In učeni poznatelj umetnosti, kakor Cockerell, Wagner itd. pravijo, da so te podobe čisto slične podobam iz Periklesovega veka. Obraz je v vsih enak; v njem se najde enaka postava razmer in enaka sestava anatomskega izraza. Umetniki so povsod abstraktno formo narodnih obrazov (Nationalzügen) pred očmi imeli in po tih podobe stvarili ²⁾. In ta vlastovitost se tudi nahaja v podobah noriških spominkov, tako, da reči smemo: ti spominki so predstavnik narodne umetnosti noriških Slovincov.

Toliko smo hotli o umetnosti noriških spominkov govoriti, da tudi ta vstane, kot priča za naše terdenja ³⁾.

(Konec sledi.)

¹⁾ Ritter „Vorhalle“ str. 310.

²⁾ „Zusammenhang der Ergebnisse“ etc., nemško izdanje dr. Haneberga, str. 196. Primeri s temi besedami Thiersch „Ueber die Epochen der bildenden Kunst unter den Griechen“, 2. Abhandlung. München 1819, str. 59.

³⁾ Umetnost je pismenka bogocastja, verozakona. Ker slovanska basen ima indiški značaj, tedaj tudi umetnost verozakonska v prvotnih svojih oblikah očituje indiški značaj. Toliko memogredé o ti stvari. Obilniše v svojih bukvah. Pis.